

પ્રૌઢશિક્ષણ માટેનું પ્રમાણીત સાહિત્ય

સંપાદકો : ગિજુભાઈ અને તારાબેન

૧ ગણપતિ બાપા	૨૮ નાના પાઠો	૫૫ મારી ગાય
૨ ચેરેચે	૨૯ મોટા પાઠો	૫૬ કમળાચિનના પાઠો
૩ હોળું હતું. હોળું હતું	૩૦ નાની વાતો	૫૭ ગિરિશિખરો
૪ હળમદી	૩૧ ઘરમાં	૫૮ કાળા હાથ,
૫ કંખાટ	૩૨ અંગણમાં	કાળી દાદી
૬ બાળાં બીરબલ-૧	૩૩ શેરીમાં	૫૯ ખળાવાડ
૭ ગોપીચંદ	૩૪ બાળશાળામાં	૬૦ પૂછું ?
૮ બાળનાટકો-૧	૩૫ ગામમાં	૬૧ ચોતાં દીવાલો-૧
૯ હંસ અને હંસા	૩૬ ફરવા જઈએ	૬૨ ચોતાં દીવાલો-૨
૧૦ તીરંદાજ	૩૭ ભુગતરાંમના પાઠો	૬૩ છુલ્લુચિત્ર
૧૧ ગામડામાં મળતો	૩૮ ભોં ભોં ભોં	૬૪ ગુજરાત-મહારાષ્ટ્ર
૧૨ બાળપ્રવાસો	૩૯ ગધેડું ને લોડું	૬૫ લેડકણી
૧૩ મારા ગોઠિયા	૪૦ દાદા દર્શને	૬૬ કહેવતઅહ
૧૪ જરા હસો	૪૧ બાળનાટકો-૨	૬૭ હરિશ્ચંદ્ર
૧૫ કચાંથી આનંધાં	૪૨ સવારથી માંડીને	૬૮ એમ કેમ ?
૧૬ મકનો ને રાક્ષસ	૪૩ કુદરતમાં	૬૯ સાલ રહીએ
૧૭ રૂપસિંહ-રામસિંહ	૪૪ મોતિયા	૭૦ વ્યાકરણપાથી
૧૮ ટપાલની પેટી	૪૫ રામજીં પદી ગયા	૭૧ વરતસઅહ
૧૯ ગધેડું	૪૬ મંગિયનો પોપટ	૭૨ રમતલેડકણી
૨૦ ચીઠિયાખાનું	૪૭ ધોબીડો કુએ છે	૭૩ શિવાજી મહારાજ
૨૧ મહાસભાઓ	૪૮ ખીજ અને-	૭૪ દુહા અને સોરઠા
૨૨ કહેવતોનાં મૂળ	૪૯ છાણાં થાપી આનંધાં	૭૫ વિનોદ-ટચકા
૨૩ ગપગોળા	૫૦ મામાની લળ્ય	૭૬ બાળકોનાં લેખો
૨૪ આક્રિકા સાંભયું	૫૧ વાહામાં	૭૭ આપણે પોતે
૨૫ શબ્દપોથી	૫૨ શેઠનીશી	૭૮ કાન્યસઅહ
૨૬ વાક્યપોથી	૫૩ બાળાં બીરબલ-૨	૭૯ છેલ્લો પાઠ
૨૭ ચિટ્ટીપોથી	૫૪ છટા રહેલો માખાપ	૮૦ સંપાદકોનું કથન

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ

૧ લેયું ને આંખ ડરી	૭ ગામડામાં ગયો હતો	૧૩ જીવજંતુ
૨ હેઠકેકા	૮ ટેક	૧૪ હેચુભાઈના પાઠો
૩ દાદાજીની તલવાર	૯ આંખો રોપ્યો	૧૫ કાન્યો
૪ વસંત આવી	૧૦ સટરપટર વાતો	૧૬ પક્ષીઓ
૫ તફતફ તરૂરૂરૂ	૧૧ ભોંશના શિંગડામાં	૧૭ વૃક્ષો
૬ વિલાયતી વાતો	૧૨ લાલ અને હીરા	૧૮ વિજ્ઞાન

બાળસાહિત્યગુચ્છ

સંપાદકો
ગિજુભાઈ
તારાબેન

વસંત આવી

શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ બાળસાહિત્ય
સંપાદકો : શ્રી ગિજુભાઈ અને તારાબહેન

બાળસાહિત્ય ગુરુછ

વસંત આવી

: લેખક :

ગિજુભાઈ

પ્રૌઢશિક્ષણ નિવાસકાળના પત્ર નં. ૫૬૨/૮૬-અ-૧/૧૦૪૫-૧૧૫૦
તા. ૨૪-૪-૧૯૮૬ના પત્રથી જનશિક્ષણ કેન્દ્રો તથા અધિકૃત શિક્ષણ
મંત્રે અરીદવા ભલામણ થયેલ છે.

આર. આર. શેઠની કંપની

પુસ્તક પ્રકાશક અને વિકેતા

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૪૦૦ ૦૦૨ * ગાંધી રોડ, અમદાવાદ ૩૮૦ ૦૦૧

પ્રકાશક
ભગતભાઈ ભુરાલાલ શેઠ
આર. આર. શેઠની કંપની
મુંબઈ ૪૦૦ ૦૦૨ • અમદાવાદ ૩૮૦ ૦૦૧

©
પ્રકાશકનાં

પુનઃસંપાદિત : પુનરુદ્ધત્ય
નવેમ્બર ૧૯૮૯ : પ્રત ૨૧૦૦

રૂા. ૨-૦૦

સુદ્રઠ
ભગતભાઈ બી. શેઠ, શ્રી પ્રવીણ પ્રિન્ટરી
ભગતવાડી સ્ટેશન રોડ, સોનાગઢ ૩૬૪૨૫૦

વસંત આવી

વસંત આવી ને કોયલ ટહુકી,
ફૂલોઉઉ.....ઉ.

શિયાળો આવ્યો ને વા વાયો,
સૂલોઉઉ.....ઉ.

ઉનાળો આવ્યો ને ગરમી લાગી,
લૂલોઉઉ.....ઉ.

ચોમાસું આવ્યું ને પૂર આવ્યું,
ધૂલોઉઉ.....ઉ.

સૂસવતો શિયાળો

સૂસવતો શિયાળો આવ્યો ને કડકડતી ટાઢ પડવા માંડી !
ટાઢ, ટાઢ, ટાઢ !

કપડાં પહેર્યાં, શાલ ઓઢી, દુશાલા ઓઢ્યા, સગડીએ તાપ્યાં, તો યે ટાઢ ક્યાંઈ રહે નહિ. મોઢેથી સૂ...સૂ... થઈ જાય. હાથપગ ધૂણી ઊઠે. દાઢી ડગડગે, દાંત કડકડે, આંગળીઓ કોકડે વળે; એટલી બધી ટાઢ !

સવારના ચાર વાગે, પાંચ વાગે, છ વાગે, સાત વાગે, અને સાડા સાત વાગે; પણ ગોઢડું કહે : 'હજી સૂઓ; હજી સૂઓ. બહાર બધે ઠંડી છે, અંદર ગરમ હૂંફ છે.'

પણ સૂઈ રહેવું કેમ પાલવે ? કેને પાલવે ? આળસુ હોય તે સૂઈ રહે. સૂઈ રહીને કામ બગાડે. નાનાં છોકરાં મોડાં ઊઠે; ઘરડાં માવતર પડ્યાં રહે; પણ જીવાનોથી કાંઈ રહેવાય ? કામવાળાંઓથી કાંઈ સુવાય ? હૂંફ ખૂંફ પડી રહે, ને આ ઝટ કરતાં ઊઠે ને ઝડપ કરતાં કામે લાગે.

એક વાર ઊઠ્યાં એટલે તો ઊઠ્યાં. ટાઢ વાંચ પણ

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ : ૫

કામ કરવું ગમે. શિયાળામાં અંગમાં જોર આવે. ઉનાળો આળસુ ને શિયાળો કામદો. લોક ધમરધમ વલોણું કરે, ને ટાઢ ઉડાડે. બા ધમધમ ચાલે ને ટાઢ ઉડાડે. બાપા ઝડપ ઝડપ કામ કરે ને ટાઢ ઉડાડે. સૌ હડકડ હડકડ કરે ને ટાઢ ઉડાડે.

શિયાળાનો સૂરજ લાલ ઊગે ને તડકો કાંઈ મીઠો લાગે ! નાનાં છોકરાં તો તડકે જ રમે. મોટાં યે એક વાર બેઠાં તો બેઠાં ઝટ દઈને ઊભા થવું ન ગમે. તડકે છોકરાં શેરડી ખાય, રોટલો ખાય, પાઠ વાંચે, વાતો કરે, પાને રમે; તડકે મોટાં દાંતણુ કરે, વાતો કરે, ટપાલ વાંચે, છાપું વાંચે.

શિયાળાનો તડકો સવારે ફૂણો, સાંજે ફૂણો ને દિવસ બધો મીઠો. ઉનાળાના તડકા જેવો બાળું બાળું નહિ; કડક કડક નહિ. શિયાળાનો ચાંદો ટાઢો ટાઢો હિમ જેવો. ચાંદની ખીલે, રૂપાળી લાગે; પણ ટાઢમાં જઈને કોણુ જુએ ? ટાઢમાં જઈને કોણુ રમે ?

શિયાળો આવે ને સીમમાં ઘઉં પાકે, ચણા પાકે. ઘઉંનો પોંક થાય, ને ચણાના ઓળા થાય. પોંક અને ઓળા શિયાળાનો પાક. લોકની તો મીઠાઈ. શિયાળામાં શેરડી થાય, કપાસ થાય, કઠોળ થાય.

શિયાળામાં લોકો પોંક ખાય, અડદિયો ખાય, બદામ-પાક ખાય, ગુંદરપાક ખાય. સવારે ઊઠે ને ભૂખ લાગે.

કામ કરે ને પચી જાય. શિયાળામાં રોટલા ભાવે, છાશ ભાવે, ઓળો ભાવે, લાડવા ભાવે. શિયાળો ખાવાનો ને ઉનાળો પીવાનો. ઉનાળે શરબત, ઉનાળે દૂધિયાં, ઉનાળે આઈસ્ક્રીમ. ઉનાળે એવું એવું ને શિયાળે માલમલીદા !

શિયાળે શીતળ વા વાય. ને શરીરની ચામડી ફાટે. હાથ ફાટે, પગ ફાટે, હોઠ ફાટે ને ગાલ ફાટે....નાનાં છોકરાં રડી પડે. તેલ ચોળે, ધી ચોળે, મીણુ લગાડે; ધૂળ ઘોઈ નાખે. ધીરે ધીરે સારું થાય.

મોજાં ને ખૂટ, કાનટોપી ને શાલ, આવરકોટ ને મફલર, બંડી ને ચોળી, ઘાખળો ને શાલ: આ બધું શિયાળે. શિયાળો એને સીવડાવે; શિયાળો એને ખરીદાવે; શિયાળો એને આઢાટે ને શિયાળો એને પહેરાવે.

શિયાળે દિવસ મોટો ઊગે; શિયાળે સાંજ વહેલી પડે. શિયાળે દિવસ ટુંકો ને રાત લાંબી. ઝટ દિવસ પૂરો થાય; રાત કેમે ખૂટે નહિ. રાતે વચ્ચે જાગી જવાય. વચ્ચે ઊંઘ ઊડી જાય. લાંબી રાતે ય નાનાં છોકરાં ઊંઘ્યા કરે; જુવાન માણસો ય ઘોર્યા કરે. એક ઘરડા દાદા ને ઘરડાં માને રાત લાંબી પડે.

પાણી પીવાનો ઉનાળો, ને પાણી ઠંડું મળે નહિ; શિયાળામાં ઠંડું પાણી, ને પાણી કોઈને ગમે નહિ. ઠંડું પાણીએ યાદ વાય અને ઊનું પાણી પિવાય નહિ. શિયાળામાં આવું બને.

શિયાળો શીતળ ને ઉનાળો ઊનો.

શિયાળો આવ્યો એટલે યાદ, યાદ ને યાદ ! શિયાળો જશે ને ઉનાળો આવશે. ઉનાળો આવશે કે ગરમી, ગરમી, ગરમી !

પાનખર

પાનખર આવી ને પાન ખરવા લાગ્યાં.

પીંપરનાં પાન ખર્યાં; આખરાં અને ખેરના પાન ખર્યાં; એકેએક પાન ખર્યાં.

પહેલાં પાંચ ખર્યાં; પછી પચીશ ખર્યાં; પછી પચાસ, પછી પાંચસો. પછી ? પછી તેથી વધારે; પછી તેથી ય વધારે. કેટલાં યે પાન ખરી પડ્યાં !

કોઈ ઝાડે પાંચ રહ્યાં; કોઈ ઝાડે પચીશ રહ્યાં. કોઈ ઝાડે એકાદ બે, ને કોઈ ઝાડે એકે ય નહિ !

ભૂખરાં થડ, ભૂખરી ડાળી ને ભૂખરી ડાખળીઓ. પાન વિના, ફૂલ વિના, ફળ વિના કેવાં એ ઝાડ !

પાનખર આવી ને પાન બધાં ખરી ગયાં.

વસંત

વસંત આવી ને ફૂંપળ ફૂટ્યાં. એક જાડે, બે જાડે,
ત્રણ જાડે, પાંચ જાડે લીલાં પાન દેખાયાં. જાડેજાડે નવા
કોર ફૂટવા લાગ્યા. જાડેજાડે ઝીણાં ફળો બેઠાં.

છોરેછોરે નવાં ફૂલો ખીલ્યાં. ફૂલેફૂલે મધુર વાસ
ભીડી. વાસે વાસે પતંગિયાં ને ભમરા ભીડ્યા.

કેવલ આંખાડાળે આવીને ફૂંજી....ઉ કરતી ફૂજી.

મોર ઘટા નીચે આવ્યો ને ઢેલ પાસે કળા કરી
નાચ્યો.

ચકલી ચકલા સાથે ભીડી; બુલબુલ પૂંછડી હલાવી
ભીડ્યું ને મધુર કંઠે ગાયું.

આંખા ઉપર મોર આવ્યો; લીંબડા ઉપર કોર
આવ્યો; કેસૂડાંને રંગ આવ્યો.

જ્યાં જુઓ ત્યાં વસંત આવી, વસંત આવી,
વસંત આવી !

આકાશનો રંગ નવો : સૂરજનાં કિરણ નવાં; ભરવાડનાં
ગાન નવાં; ગાયનનાં તાન નવાં; જ્યાં જુઓ ત્યાં નવું
નવું ! વસંત આવી, વસંત આવી, વસંત આવી !

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ : ૬

મંદ મંદ વા વાયો. ફૂણો ફૂણો તાપ પડ્યો. જાડપાન
હોલી રહ્યાં, અને વેલફૂલ રસી રહ્યાં,

છાકરાંચો બહાર આવ્યાં, રંગ ભરીને રંગ રમ્યાં;
રંગ છાંટી રાજ થયાં, મોટાંચોને રંગ છાંટ્યો; ચારે કોર
રંગ કર્યો. વસંત આવી, વસંત આવી, વસંત આવી !

વસંત આવી

વસંત આવી ! વસંત આવી !

સાથે સાથે લેતી આવી :

કોયલ-ગાન, કંઠે તાન;

આંખે મોર, લીંબડે કોર,

વસંત આવી ! વસંત આવી !

✽

✽

વસંત આવી ! વસંત આવી !

સાથે સાથે લેતી આવી :

ઝાડે પાન, ડાળે પાન;

ફૂલે વાસ, રમે રાસ,

વસંત આવી ! વસંત આવી !

✽

✽

વસંત આવી ! વસંત આવી !

પાછળ પાછળ દેતી આવી :

ઢાઢી ઢાઢ, સૂ સૂ વાત;

દૂંકા દહાડા, લાંબી રાત,

વસંત આવી ! વસંત આવી !

✽

✽

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ : ૧૧

વસંત આવી ! વસંત આવી !

પાછળ પાછળ દેતી આવી :

સૂકાં પાન, ઘરડાં પાન;

ઢાઢી ધરતી, ટાઢું કરતી,

વસંત આવી ! વસંત આવી !

✽

✽

વસંત આવી ! વસંત આવી !

સાથે સાથે લેતી આવી :

કેસૂડાંને કેસરી રંગ,

લાલ ગુલાબી ઊરે રંગ.

વસંત આવી ! વસંત આવી !

વસંત બેઠી

વસંત બેઠી. આંબે મોર આવ્યો ને આંબાવાડિયું
મધમધી રહ્યું. આંબે આંબે, ડાળે ડાળે કોયલ ફૂંજી ઊઠી.

વસંત બેઠી. મોર ટહુક્યો, ચકલી ચકચકી, દેવચકલી
બોલી. ઝાડે ઝાડે, ડાળે ડાળે, પક્ષીગાન થઈ રહ્યું.

વસંત બેઠી. ટાઢ ઊડી; ચુલાબી ઢંડી આવી. ઝાકળ
ગયું; ખુશનુમા વા વાયો. ઉપાના રંગ બદલાયા. કોમળ
મધુર સૂરજ ઊગ્યો. ઝાડે ઝાડે, ડાળે ડાળે, પીળો તડકો
પડવા લાગ્યો.

વસંત બેઠી.

ઝાડે નવાં પાન આવ્યાં.

પક્ષીકંઠે ગાન આવ્યાં.

કુમુભક્ષણીઓ ઊઘડી ગઈ.

આંબે મોર આવ્યો ને લીંબડે કોર આવ્યો.

વસંત બેઠી, વસંત બેઠી, વસંત બેઠી !

ઉનાળો

ઉનાળો આવ્યો ને તડકા તપ્યા. એવા તપ્યા, એવા
તપ્યા કે ક્યાંઈ રહ્યું નય નહિ ! ઘરમાં યે રહેવાય નહિ
અને બહારે રહેવાય નહિ. ઘરમાં ધામ થાય ને બહાર
લૂ વાય. ઘડીકમાં બાણે નાહી ગયા; ઘડીકમાં બાણે દાઝી
મૂઆ !

ભોંય તો બાણે ખદખદી ઊઠી; આકાશ તો બાણે
ભડકે બળે. ડુંગરા ને ટેકરા તો બાણે સળગી ઊઠ્યા.
તડકો તે કાંઈ તડકો ! આના કરતાં શિયાળો સારો કે
લૂગડાં પહેરીને કામ તો થાય ! આના કરતાં ચોમાસું
સારું કે છત્રી ઓઢીને ય ફરાય. પણ આ ઉનાળો તો
તોપ્યા તોપ્યા ! કામે ન સૂઝે ને કાળે ન સૂઝે. ડિલમાં કાંઈ
ચેતન રહે તો ને ! સાવ બાણે નીચોવાઈ જવાય છે !

શેઠિયાને તો ઠીક કે વાળાની ટટ્ટી બાંધી છે, પાણી
રેડાય છે, ને આ....મજનો ઢંડો પવન ચાલ્યો આવે છે.
બિચારો પલંગમાં પડ્યો પડ્યો ઘોરે છે. પણ શેઠાણી
તો એનાથી ય જડાં છે. બિચારાં આમ આળોટે છે ને
તેમ આળોટે છે, પણ ચેન પડતું નથી. ‘બાણે આ
ઉનાળો ! આખાં ને આખાં ઓસરી જવાશે !’

સવારની ઓફિસ છે તો ઠીક છે. તડકો થાય તે
પહેલાં કામ થઈ જાય છે.

મેઘલી રાત

રાત અંધારી હતી;
વાદળ કાળાં હતાં.
વીજળી ચમકી ને મે ગૂંઝ્યો;
મોરલા ટૂંક્યા ને વન ગાજ્યું.
મે આવતો હતો,
નેવસે પાણી હતાં.
પૂર આવ્યું ને નદી ધૂધવી;
પાણી રેલાયાં ને ધરતી ધોવાઈ.
દેડકાં ખાલતાં'તાં;
તમરાં તમતમતાં'તાં.
કેસરી નીકળ્યો ને કેશ ખંખેર્યા;
ત્રાડ નાખી ને આભ હુંફ્યો.
ઝાડ ટપકતાં'તાં;
પહાડ નહાતાં'તા.
ડાખલા વાગ્યા ને ઘોડો ખોખાર્યો;
વીરો આવ્યો ને સાંકળ ખખડાવી.
દીવો ખળતો'તો;
વાટ જોવાતી'તી.
કામળી કળાણી ને મુરલી વાગી;
શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા ને માતીરે વધાવ્યા.

વા વાયા ને વાદળ ઊમટ્યાં

વા વાયા ને વાદળ ઊમટ્યાં.
વાદળ ઊમટ્યાં ને ઘોર અંધારાં.
ઘોર અંધારા ને મેઘ ગરજ્યો.
મેઘ ગરજ્યો ને વીજ ચમકી.
વીજ ચમકી ને થયાં અજવાળાં.
વા વાયા ને વાદળ ઊમટ્યાં.
વાદળ ઊમટ્યાં ને મે વરસ્યા.
મે વરસ્યા ને નીર ઊતર્યાં.
નીર ઊતર્યાં ને નેવાં છલક્યાં.
નેવાં છલક્યાં ને પાણી ઊછળ્યાં.
વા વાયા ને વાદળ ઊમટ્યાં,
વાદળ ઊમટ્યાં ને આભ ઊતર્યું.
આભ ઊતર્યું ને નદી જળભરી.
નદી જળભરી ને નાળાં ખળખળ.
નાળાં ખળખળ ને તળાવ જળજળ !

વરસાદે ભારે કરી !

વરસાદ પડતો હતો. અમે બચુવાળી ઓરડીમાં સગડી પાસે તાપતા હતા. એકાએક અવાજ થયા. જાણે કપૂ-તરોની પાંખ ફફડી, જાણે છત્રી ઊડી; બસ એટલો જ અવાજ, ને ભીંત બૂંસ કરતી બેસી ગઈ! પાયામાંથી જે બસી તે ઠેક છાપરા સુધી પડી ગઈ. ઉપર છાપરું અધ્ધર લટકી રહ્યું !

અમે પાછું વાળી જોયું તો દીવાલ પડેલી ! અરે, આ શું ? પણ હું તો ખડખડ હસી પડ્યો. અરે, આ તો નવો દેખાવ ! દેરી, ને ટેકરી, ને ટેકરાઓ, ને લીલી લીલી ધરતી, અને બધું નવું નવું દેખાવા લાગ્યું. બારીમાંથી થોડું થોડું દેખાતું હતું, તેને બદલે આ તો મોટા બારામાંથી બધું દેખાયું !

સારું થયું કે દિવસે પડયું ને ટિકું, બપુ મારી પાસે હતી. મનને થયું : ‘હાશ ! કોઈને ઈજા નથી આવી. હવે હરકત નહિ. રાતે પડયું હોત તો મને ને બચુને કંઈક લાભ તો મળત !’

એક તરફ વરસાદ; એક તરફ પવનનું જોર. આણી

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ : ૧૭

કોર ભીંત પડી; ઓલીકોર ભીંત પડુંપડું થઈ રહી. જેવા જેવી. શું કરવું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા. નાના-ભાઈને કહેવરાવ્યું. રણછોડજી, અંબાલાલ ને ત્રિભુવન દોડતા આવ્યા. તારાબેન ધાબળો આઢીને દોડ્યાં. બાબી પલળતી આવી.

નાચકણામાં કદકણું નીકળ્યું. ટિકું, બપુ ને બાબી વારે વારે પડેલું જુએ ને દાંતેદાંત કાઢે. બોખલું, બોખલું, કહીને કાંઈ હસે ! એને તો એક નવાઈ થઈ, ને નવાઈમાંથી ગમ્મત થઈ; તેમાં ચે ટિકું તો ગાવા જ મંડી. હાથમાં એક નાની સરખી લાકડી ને દોડાદોડ ને બોલા બોલ :

‘નંદલાલ નહિ રે આબુ’ ને ઘરે કામ છે.
કામ છે, કામ છે, કામ છે, વા’લા !
નંદલાલ નહિ રે આબુ’ ને ઘરે કામ છે.’

મને હસવું આવ્યું : ‘આ બાળકો ય ખરાં ! ઘર પડયું છે; સામાનની, ખાવાની, પીવાની, સૂવાની, કેટલી ય જાતની ચિંતા કરવા જેવું છે, ત્યારે આ બાળકો નાચે છે, કૂદે છે ને ગાયનો ગાય છે ! છે એમને કશી ચિંતા કે પરવા ?’

નાનાભાઈ દોડતા આવી પહોંચ્યા. હુકમ આપ્યો : ‘સામે ફેરવી નાખો. ચાહસ ! ચાલો, ઉપાડો સામાન, માંસ ! છાપરાને ટેકો આપો. ભીખાને બોલાવો.’

નાનાભાઈ ટેબલ ઉપર બેઠા ને અમે ફરતાં ઊભાં રહ્યાં. સામાન ઊપડવા લાગ્યો. રસોડામાંથી આસરીમાં ને આસરીમાંથી સામે ઘરે. રણુછોડણ ને ત્રિભુવનદાસ કાંઈ ઝાલ્યા રહે ? અંબાલાલ પણ મોળા નહિ. ઊપડ્યા તે ઊપડ્યાં ! ઉપાડ્યાં ગાદલાં ને ગોદડાં, ઉપાડ્યાં ડાબલા ને ડુબલિયો ને કપ્પાટ : પાટ, ગૂણો, ચોપડીઓ : જે હાથમાં આવ્યું તે ઉપાડ્યું. કમળાબેન તો હોય જ ના ! સામે ઘરે જઈ ગોઠવવા લાગ્યાં.

માથે વરસાદ ને પવનની ઝડી; એમાં આ ઊખળ-માળો ! સારું થયું કે સામે ઘર તૈયાર હતું. સારું થયું કે નીચે ગારો ન હતો.

વહેવાનું ચાલ્યું તે ચાલ્યું. કેટલા થે દિવસ ચાલ્યું. રણુછોડણ શાના ગણકારે ! એને 'વરસાદ' ની શી તમા ! એ પહેલવાન જેવા ! ત્રિભુવનદાસનાં ઘોતિયું પહેરણુ તર-બાળ ! અંબાલાલના રેઠનકોટમાંથી પાણી ડિલે ઊતર્યું. ગિજુભાઈ પણ સાથે જ હતા ને ! એના પણ એવા જ હાલ !

પછી તો બધું વહેવાઈ ગયું. નવા ઘરમાં ગયાં. તારાબેને ચાપાણી ને ભોજન આપ્યાં. શરદી ઊતરી ને આરામ મળ્યો.

વરસાદે તે દિવસ ભારે કરી !

વરસાદ નહોતો આવતો

એક વાર વરસાદ આવ્યો ને વાવણાં થઈ ગયાં. ચારે-કેર ખડ ઊગી ગયું. ધરતી લીલી લીલી થઈ ગઈ. નદી નાળાં, તળાવ-તળાવડીઓ પાણીથી ભરાઈ ગયાં. દેડકાંઓ ડ્રાઉં ડ્રાઉં કરવા લાગ્યાં. આખી પૃથ્વી આનંદમાં આવી ગઈ.

થોડા દિવસ થયા ને વરસાદની રાહ બેવાવા માંડી. વરસાદ આજ આવશે, કાલ આવશે; વરસાદ પરમ દહાડે આવશે, પેલે દહાડે આવશે; પણ વરસાદ આવતો નથી. બેઠોએ મુંઝાવા માંડ્યું. વાવણામાંથી કોંટા ફૂટ્યા હતા ને કોંટામાંથી બળ્બે પાંદડાં આવ્યાં હતાં, પણ વરસાદ નહોતો આવતો ને છોડ સુકાતા હતા. ધરતી ઉપરનું ખડ લીલું મટી પીળું થવા લાગ્યું. ઢોર બિચારાં માંડ માંડ કરડી કરડીને ખાતાં હતાં. ઘાસ એટલું બધું દેંડું હતું. ઘાસ સાથે મોઢાને ધૂળ ને કાંકરા અડતા હતા. નદીપાણી થોડાં થયાં; તળાવ તળાવડી અરધે આવ્યાં; કૂવાનાં જળ પણ ઊંડે ઊતર્યાં. સૌ વરસાદની રાહ બેતા હતા પણ વરસાદ નહોતો આવતો.

૨૦ : વસંત આવી

વરસાદની તો રાહ જ લેવાની. કંઈ હુકમ કરીને થોડો મોકલાય છે કે ‘ભાઈ! આવતી કાલે અહીં વરસજે ને પરમ દહાડે તહીં વરસજે?’ કંઈ પ્રાર્થના કરીને થોડો વીનવાય છે કે ‘અરે દેવ! તું પૃથ્વી ઉપર આવ અને તરસ્યાંને પાણી દે; ઘાસને લીલાં કર; છોડને ઊભા કર; ઢોરને ઘાસ દે; નદીને પાણી દે; ફૂવાને આવ દે; તળાવને ભરી દે!’ વરસાદ થોડો જ સાંભળે છે? થોડું જ એને સાંભળતાં આવડે છે? એ તો આવ્યો તો આવ્યો, ને ન આવ્યો તો થયું! આવ્યો તો રેલમછેલ ને ન આવ્યો તો ધૂળ-પથરા!

જેશીઆ પાસે જ્ઞેશ જેવરાવ્યા. આ નક્ષત્ર વરસશે, પેલું નક્ષત્ર વરસશે; હમણું સારો યોગ આવશે ને વરસાદ તૂટી પડશે. પણ જેશીના જ્ઞેશ ખોટા પડ્યા. એક ટીપું પણ ન પડ્યું. એમ જેશીના ટીપણામાં કાંઈ વરસાદ થોડો બેઠો છે? નક્ષત્રોનું કહેવું એમ વરસાદ થોડો જ માને છે?

વરસાદ વરસતો ન હતો. કણબીઓ નિસાસા મૂકતા હતા: ‘અરેરે! આ છોડ સુકાઈ જાય છે.’ એક એક છોડ સુકાતો હતો તેમ તેમ એમનું કાળજું ચરચરતું હતું. ભરવાડ હાય પોકારતો હતો : ‘અરેરે! ઢોરાંને ખાવા એક તરણું ન મળે! એક વરસાદ પડે, એક જ પડે, તો લીલાલહેર થાય!’ પણ આ તો ઘાસ સુકાઈ

બાળસાહિત્ય ગુચ્છ : ૨૧

ગયું ને તણખલું તણખલું થઈ હવામાં ઊડવા લાગ્યું. ઢોરો મોઢાં નાખી ઘરતી ઉપર ચરતાં હતાં પણ મોઢામાં ઘાસ નહોતું આવતું. મોઢાં અમરતાં હલી હલીને થાકી જતાં હતાં. નદીઓનાં વહેતાં પાણી સુકાયાં. પનિહારીઓ વીરડા ગાળી નદીમાંથી પાણી ભરે છે. ઘોખી ખાડા ગાળી લૂગડાં ધૂએ છે. તલાવડી તો સાવ સુકાઈ ગઈ. ગારો પણ સુકાઈ ગયો. તળાવમાં થોડુંક પાણી છે.

હજી પણ લોકો તો રાહ જ જુએ છે. આકાશ સામે સૌ સવારે જુએ છે ને સાંજે જુએ છે. ‘વખતે રાતનાં વાદળાં છે, તે વરસે તો વરસે! વાશી વાદળાં વરસે ખરાં!’ પણ ત્યાં તો વા વાયા છે, ને વાદળાં વીંખાયાં છે. ‘રાતે વાદળાં યશે ને વખતે વરસશે. પણ અરે! આ તો આકાશ ચોખ્ખું જ છે. એકેએક તારા ઝગમગે છે. એકે આછું પાતળું વાદળું પણ આકાશમાં નથી. અરેરે! આમાં વરસાદ આવવાપણું ક્યાં રહ્યું? અરે ભગવાન!’

બ્રાહ્મણોએ કમળપૂજા આદરી. શંકરને ગારાનો કિલ્લો કરી એમાં જળથી ડુબાડ્યા; વારે વારે કિલ્લો તૂટી જાય છે, ને વારેવારે બ્રાહ્મણો સાંધે છે. આખરે શંકરનું પાણી પાણીમાં ટૂંબે છે. ‘હરહર મહાદેવ, હર! શંકરખાપો પાણીમાં મૂંઝાયો. હવે વરસાદ મોકલે તો!’ પણ અરેરે! વરસાદ તો ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો.

કણબીઓ નૈવેદ્ય આદર્યા: આકાશ સામે ધરીને પગે

લાગ્યા: ‘હે મેઘબાપા ! વરસાદ મોકલો. આ તમારાં છોકરાં ટળવળે છે. આ ધરતી સુકાઈ ગઈ છે. ખડ પણ સુકાઈ ગયાં છે. વાછરડાંનાં મોઢામાં ખડ નથી; ગાયનાં આઉમાં દૂધ આવતું નથી. આ અમારા કૂવા અને નદીઓમાં કાંકરાં ઊરે છે !’

કણબીની રતુતિ કોઈએ ન સાંભળી. વરસાદ ન આવ્યો !

ગામના પંચે જગન આદર્યા. ગામ વચ્ચે કુંડ કરી બ્રાહ્મણો પાસે ઘી હોમાવ્યું; મંત્રો બોલાવ્યા ને જંત્રો કરાવ્યાં. આખા ગામે મીઠાં મોં કરી કરીને વરસાદ પાસે પ્રાર્થના કરી : ‘હે ધરતીના ઘણી ! ધરતીની લાજ રાખજે; ધરતીની વહારે આવજે. આજે તારા વિના ધરતી સૂકી ને લૂખીલૂખી છે.’

પણ વરસાદ નથી આવતો. આકાશે એક પણ વાદળું નથી. ક્યાંયે ગર્જના કે વીજળી નથી. શિયાળું વા વાય છે. હાય ! હવે શિયાળો આવી ચૂક્યો ને વરસાદ તો ગયો.

માણસો તો ઘણું કરતાં હતાં ને ઘણું કકળતાં હતાં; ઘણું રડતાં હતાં. પણ ઊંચેથી વરસાદ ઊતરે ત્યારે ને ?

નિરાશાનો તો પાર ન હતો. ‘હવે વરસાદ નહિ આવે. હવે એ આવે પણ ક્યાંથી ? ચોમાસું તો ઊતરી જવા આવ્યું.’ પણ હજી મનમાં આશા હતી. કણબી

ખેતરે જઈ સુકાતા છોડને, સુકાતા મોલને છેલ્લી વારનો જોઈ રહ્યો હતો. ભરવાડ હજી પણ ચોખ્ખા આકાશમાં વાંદળું શોધતો હતો. જોશી હજી પણ ટીપણું ઉમેળીને ખંધ કરતો હતો. બ્રાહ્મણ હજી પણ ‘હે શિવ ! હે શંકર !’ એમ મનમાં મનમાં કહેતો હતો. હજી આશા હતી. હજી સાવ મોડું નહોતું થયું. હજી એ વરસાદ આવે તો નદીઓ પાછી છલી વળે; વાડીઓ આલીલીલી થઈ જાય; ખેતરનો મોલ ઊભો થાય; ધરતીમાતા ફરી લીલાં થાય. હજી કાંઈ ખડું મોડું ન કહેવાય.

આશા અને નિરાશા હતી. અંધારું અને અજવાળું હતું. ધાન ભાવતું ન હતું પણ હજી મળતું હતું. કોણ જાણે કાલ કેવી પડશે !

મધરાતે સૌ સૂતાં હતાં. થાક્યાં પાક્યાં બિચારાં જંખ્યાં હતાં. ઊંઘમાં એ દુકાળનાં સોણાં આવતાં હતાં.

પણ ત્યાં તો આકાશ વાદળથી ઘેરાયું. કાળુંડિબાણ થઈ ગયું. એક સમ ખાવા એ તારો નહિ. ત્યાં તો કડુંકડું કરતો મેઘ ગાળ્યો ને વીજળીએ સખાકા દીધા. અને આ શું ? સ્વપ્ન કે સાચું ? ત્યાં તો બારે મેઘ ખાંગા થઈ ગયા ! વરસાદની હેલી જામી. ખેતરો ફૂળી ગયાં. નદી-નાળાં ઊભરાઈ ગયાં. પાણી, પાણી, પાણી ! જળખંબા-કાર થઈ રહ્યું !

૨૪ : વસંત ચાવી

અને પછી ખેતરમાં લીલાં મોલ ઊભા છે ને કચુખી
રખાપું કરે છે. ઢોર માથાં હલાવતાં જાય છે ને લીલાં
ધાસ ચરે છે. પનિહારીઓ મલપતી મલપતી વહેતાં પાણી
ભરે છે.

ચારેકોર લીલાલહેર છે !

